

570

11.VII.2016

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р **Евгения Калинова**, катедра „История на България“,
Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертационния труд на **Симона Викторова Самуилова**,
редовен докторант в секция „История на света и международните отношения в ново и
най-ново време“, Институт за исторически изследвания, БАН
на тема:

**Образователните обменни програми в публичната дипломация на
САЩ към ФРГ и НРБ (1969-1975 г.): цели и резултати**
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Дисертационният труд на Симона Самуилова впечатлява с избора на изследователски проблем. Темата за „меката сила“ в международната политика несъмнено е с висока степен на актуалност и в чуждоезичната литература заема сериозно място, докато българските изследователи като че ли тепърва се обръщат към нея. Още в началото бих могла да подчертая, че дисертацията на С. Самуилова е сериозен и успешен опит за научно осмисляне на целите и задачите на публичната дипломация на основата на постигнатото от САЩ в тази насока.

Дисертационният труд е в обем от 288 страници и се състои от увод, три глави, заключение, библиография и приложения. В заглавието е фиксиран сравнително ограничен хронологически отрязък - 1969-1975 г., съвпадащ приблизително с периода на „разведряването“ в отношенията Изток-Запад. Изследването обаче е в много по-широки времеви граници - от 30-те до края на 80-те години на ХХ век и от това „разширение“ то само печели, тъй като представя в цялост основните акценти на зараждането, развитието и резултатите от политиката на „меката сила“, прилагана от САЩ като инструмент на тяхната външна политика. При бъдещо публикуване на дисертационния труд (което убедено препоръчвам) заглавието би трябвало непременно да отрази действителните хронологически рамки на изследването.

Докторантката не се е изкушила от търсене на самоцелна оригиналност и е структурирала изложението съвсем логично с оглед на целта, която си е поставила: да проучи образователните обменни програми, които САЩ използват като важен елемент на своята публична дипломация (вторият елемент - информационните програми, са

само маркирани), като изследва прилагането на тези програми в хода на Студената война във ФРГ и в България, които са от двете страни на „желязната завеса“ и са сполучливо избрани от авторката като „представителни“ за двата блока. Несъмнено, проблемно-хронологичният подход е най-подходящият при подобен вид изследвания и докторантката много успешно го прилага.

Отлично впечатление прави усилието на Симона Самуилова да издири и използва максимално достъпната база публикувани документи, свързани с американската политика, сред които ключови колекции като „Foreign Relations of the United States“ и „Department of State Bulletin“, както и над 15 интернет сайта с документи на Държавния департамент и Конгреса на САЩ и други публични и частни институции. Анализът на тези извори и включването им в научно обръщение в българската историография е сред сериозните достойнства на дисертационния труд. Докторантката не е спестила нито време, нито усилия, за да се запознае с впечатляващ брой (надхвърлящ 150) изследвания най-вече на английски, но и на руски и немски език, по теми, свързани с дисертацията, както и с някои фондове от български архивни колекции - на Централния държавен архив на Република България, Научния архив на БАН, Архива на Министерството на външните работи и на Комисията по досиетата. Всички те са прецизно изброени в библиографията, а някои документи са оформени като приложения в края на дисертацията. Те са разнородни като произход и информация и адекватно допълват и илюстрират изложението, но наличието им би трябвало да се отрази на съответното място в основния текст.

Уводът на дисертацията е структуриран с оглед на спецификата на темата, като в него прецизно са формулирани целите и задачите на изследването, направен е подробен критичен прочит на основните тези в историографията и са изяснени най-важните научни понятия и особено терминът „публична дипломация“ и двата му съставни елемента - информационните и културно-образователните програми.

Първата глава на дисертацията не само е най-голямата като брой страници, но има и най-сериозна тежест, защото задава изследователските параметри на основната тема за публичната дипломация като направление в политиката на Държавния департамент на САЩ след Втората световна война, докато следващите две глави имат по-скоро характер на „case study“ и представят прилагането на тази политика към ФРГ и България. Първата глава започва с много нужен параграф, проследяващ етапите в научните дебати за необходимостта от и характеристиките на американския образователен обмен през Студената война като част от по-общата дискусия за

„културния империализъм“ на САЩ. Докторантката демонстрира богата историографска осведоменост и дава основата, върху която „надгражда“ следващите параграфи, посветени на развитието на публичната дипломация на САЩ и в този контекст - на създаването на информационните и образователните програми като *„инструменти за „ерозиране“ на Източния блок“*. За начало на официалната международна културна политика са определени 30-те години на ХХ век, а подтикът е открит в опасността от *„нацистко проникване“* в Латинска Америка, приета за сфера на американско влияние. Проследяват се институциите, които в годините на Втората световна война и след нея се ангажират с *„водене на международни информационни, образователни и културни обменни дейности, по целия свят, в дългосрочен мащаб“*. Задълбочено и с разбиране е представена еволюцията чак до края на 80-те години в схващанията на американското държавно ръководство за целите на образователните програми - еволюция, мотивирана от промените във външната политика на САЩ към главния противник - Съветския съюз. Аргументиран е изводът, че съветската заплаха става определящ фактор за активизиране на американската културна експанзия в Западна Европа, Латинска Америка и Азия, както и за формиране на мащабна информационна и културно-образователна политика, която да разпространява американските ценности и начин на живот. Обърнато е внимание на взаимодействието между частната и държавната инициатива и различните виждания за финансирането на образователните инициативи зад граница. Напълно аргументирани са изводите, че *„загрижеността за националната сигурност спомага за полагане основите на изключително по мащаба си сътрудничество между публичния и частния сектор в името на разпространението на американската сила и влияние по света“*, както и че *„някои от неправителствените организации се превръщат не само във връзка между публичния и частния сектор, а функционират като неизменна част от самия правителствен апарат“*. Като препоръки, които не накърняват отличната ми оценка за първата глава, мога да посоча необходимостта от по-широк фон на международните отношения и от по-подробно представяне на американската външна политика, върху който още по-ясно ще се открият целите и задачите на образователния обмен.

Втората глава на дисертацията проследява *„културно „настъпление“ на САЩ в Западна Европа“*, което е приоритет за Вашингтон след Втората световна война и допринася за постигане на политическа, икономическа и военна интеграция на региона, както и на единодействие в противопоставянето на комунистическата заплаха. На този фон подробно е изследван *„специалният случай“ на културна американизация“* -

образователният обмен с ФРГ. В няколко параграфа, обособени по хронологичен принцип, докторантката проследява как американската политика на образователен обмен се трансформира от „превъзпитание“, целящо денацификацията на немското общество, към „преориентирането“ му срещу комунизма, като финансирането на образователния обмен американската страна възлага на неправителствените организации. Умението на Симона Самуилова да анализира протичащи в дългосрочен план процеси особено проличава в последния параграф, открояващ резултатите от образователните политики на САЩ във ФРГ както в обществен план, така и лично за участващите в този обмен.

Третата глава на дисертацията може да се определи като принос на докторантката в изследванията по съвременна българска история. България, определяна като най-верен съветски сателит, несъмнено е подходяща за анализ на резултатите от прилагането на образователните програми на САЩ отвъд „желязната завеса“. Логичен е изборът на Симона Самуилова да проследи първо възобновяването след Втората световна война на образователните връзки на САЩ с Източна Европа и най-вече със СССР. Тя подчертава, че и двете държави водят борба „за умовете и сърцата“ на хората със средствата на публичната дипломация, но откроява и различията в техните цели и подходи. Струва ми се, обаче, че първият параграф би трябвало да обхване целия период на Студената война, а не да достигне само до подписаното през 1958 г. съветско-американско културно-образователно споразумение („Лейси-Зарубин“).

Вторият параграф „Българо-американски отношения в сферата на науката и образованието през Студената война“ е сърцевината на третата глава. В него има въведение за образователни връзки между двете страни до Втората световна война, но акцентът е върху следващите подпараграфи, посветени на отделните периоди - 60-те, първата половина на 70-те, втората половина на 70-те (дали това деление е необходимо?), 80-те години на ХХ век. Докторантката използва непубликувани материали от българските архиви и допълва с важни нюанси съществуващата историография за българо-американските отношения. Представена е подробна картина на развитието на академичния обмен, дейността на фондацията „Форд“ в България, програмата „Фулбрайт“, сътрудничеството с Националната академия на науките и Националната научна фондация на САЩ, обменът на специалисти, участията в конференции и семинари. Приносен момент е включването на анализа за профила на участващите в образователния обмен на базата на документите на бившата Държавна

сигурност. Много добре е представена връзката между състоянието на политическите отношения и образователния обмен и неговите резултати.

Като оценявам високо постигнатото от докторантката, бих препоръчала при подготовката на дисертацията за публикуване да положи още усилия за по-плътено представяне на основните моменти от двустранните отношения след Втората световна и особено на такива ключови събития като скъсването (1950 г.) и подновяването (1959 г.) на дипломатическите отношения, които несъмнено се отразяват на културните контакти. Изложението само би спечелило, ако в него се включат характеристиките на българската културна дейност в чужбина в отделните периоди и по-точно културният обмен със Запада, за да се открие как и доколко САЩ са включени в нея. И в двете направления българската историография има своите постижения и докторантката би могла да ги използва в още по-голяма степен, въпреки че работата ѝ е в сферата на общата история.

В последния параграф на главата - „Цели и постижения на американската публична дипломация в Източния блок“, както и в заключението на дисертацията, Симона Самуилова отново демонстрира отлично умение за извеждане на аргументирани изводи, с което се представя като вече изграден изследовател. Основание за тази оценка ми дава и стремежът на докторантката за постигане на цялостен поглед върху събитията и за балансирано отразяване на плюсовете и минусите на различните политики. Нейният изказ е ясен, точен и логичен, което определено прави отлично впечатление и допринася за възприемането на текста.

В заключение бих искала да подчертая, че представеният дисертационен труд е доказателство за трудолюбие, интелигентност и професионализъм и затова без колебание предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Симона Самуилова образователната и научна степен „доктор“.

11 юли 2016 г.
София

проф. д-р Евгения Калинова